

Opinnäytetyö (AMK)
Journalismin koulutusohjelma
Turun AMK
2015

Ellinoora Sandell

TIEDONHANKINNAN MERKITYS RADIOJUTTUSARJAN TEOSSA

– case: Radio Helsingin juttusarja Unohdettu
Helsinki

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Journalismin koulutusohjelma

2015 | 22

Ohjaaja Johanna Vaaherkumpu

Ellinoora Sandell

TIEDONHANKINNAN MERKITYS RADIOJUTTUSARJAN TEOSSA

Opinnäytetyöni kirjallinen osa käsittelee tiedonhankinnan merkitystä juttusarjan teossa. Se syventyy tutkimaan, minkälaista tiedonhankintaa tietynlainen juttusarja vaatii. Käsitelen aihetta ja tiedonhankinnan prosessia opinnäytetyöni tuoteosan *Unohdettu Helsinki* -radiojuttusarjan kautta.

Radiojuttusarjan teossa oleellista on valita vahva teema, joka tarjoaa mielenkiintoisia osia. Juttusarjan osien on oltava samalla tyyllillä toteutettuja, mutta jokaisen on välitettävä yksilöllinen ja koukuttava tarina.

Juttusarjan tyyli voi olla virallinen tai eläytyvä. Kerrottaessa erikoisesta kohteesta ja sen historiasta on jätettävä tilaa tunnelmoinnille. Jotta juttusarjassa välittyisi kohteiden henki, sen osissa on oltava äänimaailmaa ja yksittäisiä muistoja asiantuntijan kertomusten lisäksi. Hyvä juttusarja imaisee kuulijan kohteeseen, vaikka ei olisi ikinä siellä käynytään.

Tuoteosani, radiojuttusarja *Unohdettu Helsinki*, kertoo Helsingin unohdetuista kohteista ja tarinoita tuttujen paikkojen tuntemattomista taustoista. Tein tuoteosan Radio Helsingille. Se on tehty Radio Helsinki -harjoittelujaksoni aikana keväällä 2015 Helsingissä.

Hyvä juttusarja vaatii hyvin tehtyä tiedonhankintaa. Kohteesta tai teemasta tehtävän tiedonhankinnan on oltava perinpohjaista ja monipuolista. Tiedonhankinta kannattaa aloittaa kohteen synnystä, tärkeimmistä vaiheista, alueen merkittävistä ihmisistä, kohteen merkityksestä Helsingille ennen ja nyt sekä syistä kohteen unohtumiseen.

Hyvä tiedonhankinta takaa yleensä hyvät kysymykset. Terävät kysymykset sisältävät taustatiedon, jolloin haastateltava voi päästä vastauksessaan hyvinkin syvälle faktojen taakse.

Kun on hankkinut tietoa aiheesta, on tämän tiedon avulla esitettävä syväluotaavia kysymyksiä. Kysymysten on hyvä tarjota tilaa mahdollisimman kuvaileville vastauksille.

ASIASANAT:

tiedonhankinta, tiedonlähteet, taustoitus, lähdekritiikki, kysymykset, radiojuttusarja, journalismi, Radio Helsinki, viestintä

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

The Degree programme in Journalism

2015 | 22

Instructor Johanna Vaaherkumpu

Ellinoora Sandell

THE IMPORTANCE OF DATA ACQUISITION IN A MAKING OF RADIO SERIES

The written part of my thesis handles the importance of data acquisition in a making of radio series and concentrates on exploring what kind of data acquisition certain radio series requires. I deal the subject and the process of the data acquisition through the production part of my thesis, *The Forgotten Helsinki* -radio series.

In the making of radio series it is important to choose a strong theme that offers interesting parts. The parts of the series must be implemented with the same style but still every part must convey an individual and addictive story.

The style of the series can be official or empathetic. When you are telling about a special object and its history you must leave space for the atmosphere. To make sure that the spirit of the place really mediates in the radio series, its parts must have sounds from the surroundings and interviewee's memories to add beside the expert's comments. A good series sucks the listener into the place although he would have never been there.

The production part of my thesis, a radio series *The Forgotten Helsinki*, tells about the forgotten places in Helsinki and unknown stories behind the familiar places. The production part of the thesis was made during my internship period in Radio Helsinki in spring 2015.

A good series requires well-made data acquisition. The data acquisition that is made about the place in the part of series must be thorough and wide-ranging. The birth of the place, the most important phases, meaningful people of the area, meaning of the place for Helsinki before and now and the reasons why the place is nowadays forgotten, are subjects where the data acquisition should be started.

A well-made data acquisition usually guarantees good questions. Sharp questions already contain background information. Then the interviewee can get into deep facts and not only keep narrating about the basic facts.

However you can't go too much into the data acquisition. When you have provided enough data about the subject you have to create in-depth questions. Questions should provide space for answers as descriptive as possible.

KEYWORDS:

data acquisition, sources of information, backgrounding, source criticism, questions, radio series, journalism, Radio Helsinki, communication

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 TIEDONHANKINNAN MÄÄRITTELYÄ	6
2.1 TIEDONHANKINNAN PROSESSI	8
2.2 TIEDONHANKINNAN MERKITYS KYSYMYSTEN VALMISTELUSSA	8
2.3 YLEISIMMÄT TIEDONHANKINNAN TAVAT	9
2.4 KONTAKTIVERKON MERKITYS TIEDONHANKINNASSA	11
3 LÄHDEKRITIIKKI JA TIEDONHANKINNAN ETIIKKA	12
4 KÄYTETYT TYÖMENETELMÄT JA TOTEUTUS OMASSA PROJEKTISSANI	14
5 PROSESSI, TAVOITTEET JA ONNISTUMINEN	15
5.1 TIEDONHANKINTA KOHTEESTA ENNEN HAASTATTELUA	16
5.2 TIEDONHANKINNASSA KOHDATUT ESTEET	16
6 OPPIMINEN	18
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	21
LÄHTEET	22

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni koostuu kirjallisesta osasta (Tiedonhankinnan merkitys radiojuttusarjan teossa) ja tuoteosasta (radiojuttusarja *Unohdettu Helsinki*). Tein tuoteosan Radio Helsingin harjoittelujaksoni aikana keväällä 2015. Radiojuttusarja *Unohdettu Helsinki* kertoo Helsingin unohdetuista kohteista ja tuttujen paikkojen tuntemattomista taustoista.

Asuin viime kesänä ensimmäistä kertaa Helsingissä ja tutustuin uusiin paikkoihin. Kun kerroin niistä tuttavilleni, he olivat ymmällään. Aloin tutkia, kuinka paljon Helsingissä riittää unohdettuja tai isommalle yleisölle tuntemattomia kohteita. Päätin säästää juttuaiheen radioon. Radiojutussa voi leikitellä äänen kanssa ja havainnoida paikkaa niin äänin kuin sanoin.

Aloin etsiä juttuja Helsingin kohteista (sekä historiallisista että erikoisista). Radio Helsinki on täynnä paljasjalkaisia helsinkiläisiä, joten kyselin myös heidän omista, rakkaista paikoistaan Helsingissä.

Juttusarjaa varten tekemäni tiedonhankinta opetti haastavuudellaan ja hyödyllisyydellään paljon, joten päätin tehdä opinnäytetyöni aiheesta.

Opinnäytetyössäni käsittelen sitä, millainen merkitys tiedonhankinnalla on juttusarjan teossa. Tätä varten on määriteltävä tiedonhankinta ja sen lajit. On myös arvioitava tiedonhankintaa: minkälaista tiedonhankintaa vaatii tietynlainen juttusarja, ja millaista on onnistunut tiedonhankinta.

On tärkeää myös kertoa oman tuoteosani työmenetelmistä ja toteutuksesta. Kuvaillessani oman juttusarjani työstöä pystyn esittelemään tiedonhankinnan merkitystä juttusarjassa. Tekoprosessissa piti ottaa huomioon, kuinka paljon tietynmittainen juttusarja vaatii taustatyötä ja tiedonhankintaa.

Opinnäytetyöni kirjallisen osan tehtävä on analysoida tiedonhankinnan tekoprosessia ja onnistumista. Se voi myös opastaa muita juttusarjoja tekeviä journalisteja löytämään tehokkaat työskentelytavat tiedonhankintaan.

2 TIEDONHANKINNAN MÄÄRITTELYÄ

Tiedonhankinta on tarkoituksellista ja suunnitelmallista tiedonhankintaa oman itsensä ulkopuolisista lähteistä (Haasio & Savolainen 2004, 28). Tiedonhankintaa tehdään useimmiten aina jotakin varten, tässä tapauksessa juttusarjaa. Siksi löydetty tieto ei sinällään ole itseisarvo.

Toimittajan hankkiessa tietoa hän hakeutuu ulkopuolisille lähteille ja kanaville, joissa hän tutustuu tietotarjontaan paremmin (Haasio & Savolainen 2004, 28). Nykyaikana moni toimittaja aloittaa tiedonhankintansa usein internetin hakupalveluista. Sitä kautta avautuu ehdotuksia aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, tutkimuksista tai kokijoista.

Toimittaja arvioi tiedonhankinnassaan koko ajan lähteen luotettavuutta, ajankohtaisuutta ja kattavuutta. Jotkut internetin hakukoneen tulokset tai kirjallisuus voivat jäädä kokonaan tarkastelematta, jos ne on julkaistu 30 vuotta sitten. Tällaiset asiat vaikuttavat tiedonlähteen laatuun.

Tiedonhankinnassa on tärkeää arvioida löydettyjen tietolähteiden relevanttius. Tällöin tiedonhankinta ja hankitun tiedon käyttö menevät osittain päällekkäin. Lähteiden arvioinnin jälkeen toimittaja saattaa todeta, ettei tieto tyydytä tiedontarvetta. Siksi lähteiden saaminen käsiin ei aina tarkoita, että niitä myös hyödynnettäisiin. (Haasio & Savolainen 2004, 29.)

Jos tiedonlähteen tutkinnan jälkeen huomataan, ettei tieto ollut riittävää, alkaa uusi tiedonhankintaprosessi. Sen rakenne on samanlainen kuin aiemmin. (Haasio & Savolainen 2004, 45.)

Eri lähteet täydentävät toisiaan. Toinen lähde voi avata toista tai sitten kyseenalaistaa sen täysin. Jotta lähteiden lukeminen olisi hedelmällistä, toimittajan on ensin päätettävä, mihin näillä eri aineistoilla halutaan saada vastaus. (Huttunen 2010, 43.)

Choo (1999) määrittelee, että kognitiiviset, affektiiviset ja tilannelähtöiset tekijät ovat tärkeitä koko tiedonhankintaprosessin ajan (Haasio & Savolainen 2004, 29). Tiedonhankinnassa voi hyödyntää myös omia kokemuksiaan, joko

palauttamalla mieleen aiempia tietoja tai vastaanottamalla tietoa passiivisesti (Tom Wilson 1981: passiivinen tarkkailu).

Anglosaksiset tutkijat ovat korostaneet myös sattumanvaraista tiedonhankintaa, jossa itseään kiinnostavan aihepiirin tietoon törmää ennalta aavistamattomissa tilanteissa, kuten kauppajonossa. (Haasio & Savolainen 2004, 28.)

Toimittajan tiedonhankinta on aina subjektiivista. Brenda Dervinin Sense-Making -teoriassa (Haasio & Savolainen 2004, 65) tiedon konstruoijan näkökulma on etusijalla. Luettava aineisto ei itsestään tarjoa toimittajalle tietoa, vaan haastattelun teema ja toimittajan lukemisen tapa, tulkinta ja valinnat ohjaavat ja jäsentävät aineiston käsittelyä (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15).

Moni toimittaja on todennut, että suurimpia tiedonhankintaan vaikuttavia tekijöitä on aikapula. Tällöin helppokäyttöisillä ja aiemmin hyödyllisiksi todetuilla lähteillä on eniten valtaa tiedonhankinnassa. Kun tiedonhankintaa ohjaa ”vähimmän vaivan laki”, on toimittajalla uhkana urautua ja jäädä rutiiniensa pauloihin. (Haasio & Savolainen 2004, 29–30.)

Päivi Laaksosen pro gradu -työn (2000) (Haasio & Savolainen 2004, 96) mukaan toimittajien tiedonhankintaan vaikutti myös työtehtävän luonne. Ennen tiedonhankinnan aloittamista on määritettävä jutun näkökulma ja sisällölliset ja muodolliset reunaehdot (juttukriteerit, käytettävissä oleva aika ja sanamäärä). Jos aikaa on vain vähän, käytettävien tiedonlähteiden valikoima on rajallista. Tällöin toimittajat arvostavat sitä, että tietoa on nopeasti ja vaivattomasti tavoitettavissa.

Toimittajat korostivat, että samalla kun tiedonhankinta vaatii faktojen tarkistamista, se laajentaa omaa ymmärrystä tekeillä olevan jutun aihepiiristä. Siksi tiedonhankinta on erottamaton osa koko juttuprosessia. Se ei ole irrallinen osio, joka ajoittuu vain jutun laatimisen alkuvaiheisiin. (Haasio, Savolainen 2004, 96-100.)

2.1 Tiedonhankinnan prosessi

David Ellisin tiedonhankinnan peruskomponentit (Haasio & Savolainen 2004, 77–83) kuvaavat tiedonhankinnan prosessia. Ne eivät aina esiinny tietyssä järjestyksessä, vaan voivat vaihdella tilannekohtaisesti. Kuvailen komponentit nyt järjestyksessä, jossa ne useimmiten ilmenevät toimittajan työssä.

Toimittaja Ari Korvola on todennut, että jo näkökulman valinta määrittää, mistä tietoja voi ja kannattaa hankkia (Korvola 1998, 242). Kun toimittaja alkaa tutustua aihepiiriin, hän ei vielä tutki tiedonlähteitä jäsentyneesti. Sisällön tai lähteiden tavoitettavuudella ei ole vielä merkittävyyttä, tärkeintä on vain löytää selaillen tietoa. Kollegat ovat aluksi myös hyvä tiedonlähde. Heiltä voi saada erilaisia käytännön vinkkejä. (Haasio & Savolainen 2004, 77–83.)

Ennalta suunnittelematon selailu voi johdattaa hyödyllisten lähteiden luo. Alkuperäinen hakuprosessi antaa vihjeitä, jotka johdattavat muille teemaan sopiville lähteille. Artikkelin lähdeluettelosta löytää uusia viitteitä samasta aiheesta. Myös kirjoista julkaistuissa kritiikeissä voi olla uusia, mielenkiintoisia näkökulmia.

Selailun jälkeen hyödylliset lähteet on seulottava tarpeettomista. Toimittaja erottelee lähteet subjektiivisesti, ja valinnat voivat vaihdella tilanteittain. Kun hyödylliset lähteet on valittu, näiden seurannan systemaattisuus vaihtelee. Joko toimittaja seuraa lähteitä jatkuvasti tai passiivisesti, riippuu kuinka kauan jutun teolle on varattu aikaa.

Seuraavaksi on vuorossa tiedon ekstrahointi. Siinä lähemmän tarkastelun jälkeen lähteestä irrotetaan toimittajan jutulle olennaisin tieto. Ennen tiedonhankinnan päättämistä on testattava, että valittu tieto toimii. Vasta sen jälkeen voi lopettaa tiedonhankinnan, eikä enää hanki uusia lähteitä. (Haasio & Savolainen 2004, 77–83.)

2.2 Tiedonhankinnan merkitys kysymysten valmistelussa

Anni Lintula toteaa teoksessaan, että mitä enemmän toimittaja tietää juttunsa aiheesta etukäteen, sitä tuottavampi haastattelusta tulee (Lintula & Valkama

2009, 189). Toimittajan on turha tuhlata haastattelussa aikaa kysymällä itsestäänselvyksiä. Perusfaktojen täytyy tulla selville jo hyvässä tiedonhankinnassa. Näin kysymykset johdattavat haastattelussa yksityiskohtien, sisäpiiritietojen ja mielipiteiden luo.

Huolellinen haastattelun teemaan perehtyminen helpottaa myös jatkokysymysten esittämistä. Toimittaja Ari Korvolan mukaan on viisasta ennakoida tulevan haastateltavan vastaukset ja näin löytää jatkokysymykset. Jotta toimittaja saa vastauksia myös haastateltavalle kiusallisiin aiheisiin, hänen täytyy selvittää vastaus jo ennakoilta. Näin journalisti voi lisäkysymyksillä johdatella haastateltavaa avautumaan. (Korvola 1998, 242.)

Liian tarkka ennakkovalmistautuminen voi kuitenkin koitua toimittajan haitaksi. Jos on liian kiinni omista valmistelluissa kysymyksissään, toimittaja saattaa jättää reagoimatta joihinkin haastateltavan mielenkiintoisiin kommentteihin. Haastattelutilanteessa täytyy olla herkkä havaitsemaan asioita, joista ei ole hyvästä tiedonhankinnasta huolimatta tietoinen. (Alastalo & Åkerman 2010, 379.)

Toimittaja ei saa ottaa haastattelussa kaikkea itsestäänselvytenä. Hänen on kyseenalaistettava haastateltavaa ja otettava selvää, pitävätkö tiedot paikkansa. (Lintula & Valkama 2009, 242.)

Sama pätee myös tiedonhankintaan. Tiedonlähteiden on oltava uskottavia ja varmasti paikkansa pitäviä. Esimerkiksi jos toimittaja käyttää henkilön blogikirjoitusta lähteenä, on tehtävä selväksi, että kyseiset väitteet ovat subjektiivisia. Journalistin ohjeissakin todetaan, että ”yleisön on voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä aineistosta” (Julkisen sanan neuvosto 2015).

2.3 Yleisimmät tiedonhankinnan tavat

Tiedonhankinnan tavat ovat Pamela McKenzien (2003) mukaan erilaisia informaatiokäytäntöjä (Haasio & Savolainen 2004, 33). Seuraavaksi kerron informaatiokäytännöistä, joita toimittaja käyttää juttusarjaa valmistellessaan ja

tehdessään.

Kun juttusarjan aihepiiri on selkeytynyt, toimittaja aloittaa tiedon aktiivisen etsinnän. Hän hakeutuu tietyille lähteille, jotka voisivat tarjota vastauksen tarkasti rajattuihin kysymyksiin, jotka liittyvät juttusarjan aihepiiriin. Tehdessään tiedonhankintaa toimittaja toivoo löytävänsä mahdollisimman hyödyllisiä lähteitä. Siksi hän usein käyttää entuudestaan tuttuja nettisivuja, jotka ovat aiemminkin tarjonneet käyttökelpoista tietoa. (Haasio & Savolainen 2004, 33.)

Toimittaja seuraa työssään tiettyjä tietoja aktiivisesti (Haasio & Savolainen 2004, 33). Tällöin informaatiokäytännöt ovat vähemmän suunnitelmallisia ja kohdentuvat vain väljästi johonkin teemaan. Esimerkiksi kulttuuritoimittajan on seurattava aikaansa koko ajan, vaikka ei tekisikään parhaillaan juttua esimerkiksi Helsingin Kansallisteatterista. Hän selailee eri kulttuurilehtiä ja kuuntelee teatteriin liittyviä radio- tai televisio-ohjelmia.

Päätettyäni oman juttusarjani aiheen aloin satunnaisesti selailla Helsingin paikallislehtiä ja etsiä esimerkiksi Ylen sivuilta uutisia, jotka käsittelivät Helsingin kaupunkimatkailua.

Joskus toimittajan havainnointi ei kohdistu toimintaympäristöön. Tiedonlähteeseen saatetaan törmätä ennakoimattomassa tilanteessa, tai sitten hyödyllinen lähde tunnistetaan sattumalta ystävien kanssa jutellessa. Tällaisissa tilanteissa toimittaja saattaa vasta seuraavana päivänä huomata, että eilisillan keskustelun aiheesta onkin hyväksi juttuideaksi. (Haasio & Savolainen 2004, 33–36.)

Oman juttusarjani idean päätin viime vuonna loppukesästä, kun pitkin kesää vastaani oli tullut Helsingin unohdettuja tai kadotettuja kohteita. Kun ihastelin ystävilleni Kruunuvuoren hylättyjä, 1800-luvulla rakennettuja huviloita, monet eivät olleet ikinä kuulleetkaan niistä. Siitä syntyi idea esitellä näitä unholaan painuneita kohteita.

Juttusarjani osat ovat ikään kuin teemahaastatteluja, joiden sisällä on kerronnallisia haastatteluja. Niissä olennaista ovat kertomukset jutun kohteessa

saaduista kokemuksista (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 12). Jokaisessa on sama teema eli kohteen historia ja muutokset, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys voivat vaihdella (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11). Eri kohteissa haastattelun rakenne on hieman erilainen, koska kohdetta tarkastellaan aina hieman eri näkökulmista. Esimerkiksi osissa Dallapénpuisto ja Karamzininranta museolehtori keskittyy kohteen historiaan, kun taas juttusarjan osa Helsingin entisistä rock-klubeista keskittyy paljolti haastateltava Jussi Raittisen omiin muistoihin kyseisestä skenestä.

2.4 Kontaktiverkon merkitys tiedonhankinnassa

Laaja kontaktiverkko on toimittajalle elintärkeä. Kontaktiverkon laajuus ja monipuolisuus vaikuttavat usein tiedonsaantiin ja sen luonteeseen. Joskus toinen henkilö ennakoi toimittajan tiedontarvetta ja hankkii hänelle pyytämättä aiheesta tietoa. Joskus kollega voi toimittajan pyynnöstä auttaa omilla tiedoillaan. (Haasio & Savolainen 2004, 33–36.)

Itselleni oma kontaktiverkko oli hyödyllinen juttusarjaa tehdessäni. Kun kerroin aiheesta esimerkiksi vanhemmilleni, he alkoivat kysellä vinkkejä Helsingin unohdetuista kohteista omilta tuttaviltaan.

Aloitettuani harjoittelujakson Radio Helsingissä sain paljon hyviä vihjeitä ja ehdotuksia. Moni toimituksen keski-ikäisistä toimittajista on syntyjään helsinkiläinen, joten heiltä löytyi muistoja 1970- tai 80-luvun paikoista, jotka ovat olleet tärkeä osa heidän nuoruuttaan, mutta nyt ne ovat jo kadonneet katukuvasta.

3 LÄHDEKRITIIKKI JA TIEDONHANKINNAN ETIIKKA

Journalismia! Journalismia? -teoksessa on todettu, että tiedonhankinnassa tiedon määrää oleellisempaa ovat laadun ymmärtäminen ja hahmottaminen. Toimittajan on välillä haastavaa arvioida tiedon laatua, mutta prosessin jälkeen hän pystyy välittämään vastaanottajalle oleellimmat kohdat. (Kantola & Mörä 1998, 253.)

Jotta asiallinen ja oleellinen tieto välittyisi, journalisti käyttää jokaisessa työvaiheessaan lähdekritiikkiä. Kuitenkaan toimittaja ei voi suhtautua kaikkiin lähteisiin kriittisesti. Ylikriittisyys voi johtaa väriin johtopäätöksiin tai jotkut hyödylliset lähteet voivat jäädä liiallisen tarkastelun jalkoihin. Siksi hyvä toimittaja antaa tiettyjen asioiden mennä rutiininomaisemmin, jotta tiedonhankinnasta saataisiin paras hyöty irti. (Huovila 2005, 45.)

Lähdekritiikki on jaettu ulkoiseen ja sisäiseen lähdekritiikkiin (Huovila 2005, 109). Omaa radiojuttusarjaani varten käytin ulkoista lähdekritiikkiä, kun etsin asiantuntijahaastateltavia. Halusin, että lähteellä on juttusarjani kohteesta riittävästi tietoa ja hän osaa välittää tietonsa haastattelussa mahdollisimman luontevasti ja kiinnostavasti. Ainoastaan juttusarjan yhtä osaa tehdessäni parhaaksi haastateltavaksi ajatteleman henkilö ei suostunut haastatteluun.

Sain siis jokaiseen osaan lähteen, jolla oli tarvittava tieto aiheesta. Esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseon museolehtori osasi hyvin välittää Karamzininrannan ja Dallapénpuiston historian, juuri ilmestyneen *Elokuvateatterit korttelikinojen aikaan* -valokuvakirjan tekstiosuudet kirjoittanut freelancer-toimittaja tiesi Helsingin entisistä elokuvateattereista kaiken ja helsinkiläinen muusikko Jussi Raittinen oli omiaan kertomaan 1960- ja -70-luvun rock-klubeista Helsingissä.

Asiantuntijahaastattelun lisäksi halusin juttuun helsinkiläisten omia kokemuksia kohteista. Ulkoisen lähdekritiikin avulla tarkastin, perustuivatko tiedot lähteen omakohtaisiin kokemuksiin. Juttusarjassani tavallisen helsinkiläisen kokemukset eivät saaneet olla muita kuin omakohtaisia. Koska asiantuntija välitti jutussa faktat, ”taviksen” täytyi vain muistella omaa elämäänsä.

Kysymysten laatimista varten jouduin käyttämään paljon sisäistä lähdekritiikkiä (Huovila 2005, 109). Kun aloitin tiedonhankinnan internetistä, vastaan tuli paljon erilaisia lähteitä. Artikkelit, jotka oli julkaistu muun muassa museon tai yritysten sivuilla, olivat useimmiten tyystin luotettavia. Selasin myös paljon erilaisia blogi- ja matkailusivustoja, jonne kuka tahansa oli saanut kommentoida. Tällöin oli muistettava, että tieto oli luultavasti väritynyttä tai sitä oli muotoiltu jonkun hyödyksi. Käytin lähteinä myös kirjoja, joiden tietojen aitous ja alkuperäisyys pitivät paikkansa, koska teosten julkaisijat olivat uskottavia kustantajia.

Toimittajan on oltava tiedonhankinnassaan rehellinen. Itse pidin huolen, että kaikki hankkimani tieto oli kerätty avoimesti ja rehellisin keinoin. Edustin aina Radio Helsinkiä, toimin omalla nimelläni ja lähde tiesi, minkälaista juttusarjaa varten halusin hänen tietojaan. (Huovila 2005, 99.)

4 KÄYTETYT TYÖMENETELMÄT JA TOTEUTUS OMASSA PROJEKTISSANI

Oma juttusarjani *Unohdettu Helsinki* on pääasiassa suunnattu verkkoon. Radio Helsingin nettisivuilla on kuunneltavissa juttusarjan osat omina nettiartikkeleinaan. Radiolähetyksessä juttusarjan osista kuullaan parin minuutin mittaisia pätkiä aamu- ja iltapäivän lähetysvirrassa. Radio Helsinki on musiikki- ja studiovierasvetoinen kanava, joten siellä ei ole totuttu kuulemaan toimitettuja radiojuttuja. Siksi oma juttusarjani esitetään radiossa lyhyissä osissa, ikään kuin ”tiisereinä”.

Kävijän on mahdollisuus kuunnella viisiosaisen juttusarjan kokonainen, noin kahdeksan minuuttia kestävä osa podcastina Radio Helsingin nettisivuilta. Nettiartikkelissa on varsinaisen jakson lisäksi lisätietoa haastateltavista ja kohteesta. Esimerkiksi Karamzininrannasta kertovassa osassa nettiartikkelissa mainitaan Karamzinin huvilassa parhaillaan olevasta Helsingin kaupunginmuseon musiikinäyttelystä.

En hyödyntänyt nettijulkaisualustaa transmedialliseen käyttöön. Keskityin tuottamaan perinteisen radiojuttusarjan, joka olisi helppo välittää internetissä eteenpäin.

Tuoteosa äänitettiin Zoom H2N -tallentimella. Editointiin käytin Audacity-ohjelmaa.

5 PROSESSI, TAVOITTEET JA ONNISTUMINEN

Unohdettu Helsinki -radiojuttusarjan jokaisesta viidestä osasta tuli noin kahdeksan minuutin mittainen kokonaisuus, jossa on elementtejä perinteisestä radioreportaasista. Kohde on olennainen osa juttua, ja sitä yritetään valottaa sekä asiantuntijakommenteilla että kokijoiden muistoilla ja kokemuksilla. Ote on journalistinen ja informatiivinen, mutta se antaa tilaa myös tunnelmoinnille. Radiojuttusarja pohjautuu haastatteluihin, mutta sisältää myös teemaan liittyvää äänimaailmaa. Hyödynnän esimerkiksi haastateltavan laulua tai vanhojen kirjeiden ja sanomalehtimainosten lukemista, jotta saisin kokonaisuudesta tunteellisemmän ja mahdollisimman elävän.

Koska radiojuttusarja tulee kokonaisuudessaan esitettäväksi vain verkkoon, yhden osan pituus on mielestäni sopiva. Kahdeksassa minuutissa ehtii syventyä aiheeseen ja kävijä jaksaa keskittyä kuuntelemaan jutun alusta loppuun. Vaikka melkein jokaisessa juttusarjan osassa on vähintään kaksi haastateltavaa tai puhujaa, kuulijan on helppo seurata ja virittäytyä tunnelmaan. Juttusarja on monipuolisempi, kun kohteesta on kertomassa enemmän kuin yksi henkilö.

Ari Haasio ja Reijo Savolainen (2004, 29) toteavat teoksessaan Tiedonhankintatutkimuksen perusteet, että epävarmuuden ja riittämättömyyden tuntemukset ovat voimakkaimpia prosessin alkuvaiheissa. Itse koin kyseisiä tuntemuksia, kun alussa ei ollut riittävän selvää käsitystä, mistä asioista tarvitaan lisätietoa, miten syvällisesti sitä on hankittava tai mitkä lähteet ovat hyödyllisimpiä.

Jari Luomanen muistuttaa haastavasta tilanteesta, kun toimittajan on vaikeaa päättää, milloin on kerätty ja analysoitu riittävä määrä aineistoa (Luomanen 2010, 354). Huomasin monesti, että vaikka olin kerännyt hyvät ja kattavat taustatiedot, oli tunne, ettei tietoa ole vielä tarpeeksi. Juttusarjan viimeisiä osia tehdessäni osasin jo hahmottaa tarvittavan tiedonhankinnan määrää paremmin. Prosessin edetessä tiedonhankintatehtävä selveni ja luottamus omiin kykyihini kasvoi (Haasio & Savolainen 2004, 29).

5.1 Tiedonhankinta kohteesta ennen haastattelua

Anu Kantolan ja Tuomo Mörän vuonna 1998 julkaistussa *Journalismia! Journalismia?* -kirjassa tiedonhankinnan haasteista painotetaan internetin luotettavuutta. Yli kymmenen vuotta sitten julkaistu tieto on vääjäämättömästi vanhentunutta. Kuitenkin toimittaja Ari Nykvistin toteamus pitää edelleen paikkansa: ”Vanhaa kunnan kasvottaista, reaaliaikaista, elävää haastattelua, journalistin omakohtaista tutustumista paikan päällä - - sekä tavallisten ihmisten kuulemista ei korvaa mikään” (Hiilamo 1998, 265). Nykvistin lausunnossa on jotain, josta olen itse aivan samaa mieltä oman radiojuttusarjani työstön jälkeen.

Hankkiessani tietoa juttusarjaani varten internetin tarjoama tieto oli välillä sekavaa ja hajanaista. Kun taas soitin kyseisen sivuston palveluun (esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseon tiedottajalle), sain tiedon nopeasti ja mutkattomasti. Aina ennen haastattelua kävin tutustumassa kohteeseen (esimerkiksi Dallapénpuisto). Näin pystyin haastattelun aikana hyödyntämään jo aiemmin tekemiäni havaintoja kohteesta ja sen ympäristöstä.

Kohteen tutkiminen edisti myös jutun äänimaailman suunnittelua. On tärkeää, että äänimaailman havainnollistaminen tukee varsinaista juttuideaa (Huovila 2005, 80). Ääniesimerkkini olivat muun muassa Dallapénpuistoa ympäröivä liikenteen melu, Töölönlahden lintujen laulu ja entisen töölöläisen elokuvateatterisalin kaikuisuus. Ulkopuolisina ääniä käytin esimerkiksi lukunäytteitä Aurora Karamzinin lähettämistä, vanhoista kirjeistä tai Kruunuvuoren hylättyjen huviloiden portaiden narinaa.

5.2 Tiedonhankinnassa kohdatut esteet

Journalistin esteet ovat usein niitä, kun ei saada haluttua tietoa käyttöön (Huovila 2005, 104). Törmäsin journalistin työhön liittyvään tyypilliseen ongelmaan, kun en aluksi ollut löytää sopivaa haastateltavaa. Kruunuvuoren hylätyistä huviloista kirjan tehnyt tutkija kieltäytyi haastattelusta, joten jouduin etsimään kauan uutta, yhtä asiantuntevaa haastateltavaa.

Lopulta sain haastateltavaksi Kruunuvuoren huviloista tehdyn kirjan

valokuvaajan, Aurora Reinhardin. Selvisi, että hänellä oli erittäin tiivis suhde alueeseen, mutta hänen tietonsa oli enemmän kokemusperäistä. Osasin aavistaa tämän jo kysymyksiä valmistellessani, joten päätin toimittajana ottaa asiantuntijan roolin ja antaa haastateltavan keskittyä enemmän tunnelmointiin ja pieniin huomioihin huvila-alueesta. Olin hankkinut paljon tietoa Kruunuvuoren huviloista, ja tähän osaan tekemäni tiedonhankinta tuli kysymyksissä eniten esille. Juttusarjan osa Kruunuvuoren huviloista onnistui hyvin, ja juuri sen tunnelma oli kohdillaan.

Helsingin entisistä rock-klubeista oli vaikeaa löytää tietoa. Nettiartikkeleita oli vähän, eikä julkaistujen kirjojen tarjoama tieto ollut juttuni kannalta sopivaa. Tällöin tein ennakkohaastattelun haastateltavani Jussi Raittisen kanssa. Sen pohjalta pystyin luomaan kattavammat kysymykset.

Helsingin entiset elokuvateatterit -juttua varten kävin kirjastossa lukemassa paljon teoksia. Huomasin, että aiheesta oli paljon kirjallisuutta, mutta radiojuttuja ei löytynyt juurikaan.

Juttusarjani osissa oli asiantuntijoiden lisäksi helsinkiläisten muistoja. Niiden saaminen oli haastavaa. Etsin henkilöitä kyselemällä tuttavilta ja työkavereilta. Heidän kautta löysin muistoja varsinkin Helsingin entisistä elokuvateattereista. Hyödynsin myös helsinkiläistä kulttuuriyhdistys Stadin Slangi ry:tä, joka auttoi löytämään paikallisia haastateltavia.

Dallapénpuisto-jutussa halusin juuri Dallapé-yhtyeen jäsenen kertomaan kokemuksistaan Kallion ja Vallilan kaupunginosista. Koska kukaan alkuperäisistä jäsenistä ei ole enää elossa, sain Dallapé-yhtyeen asiainhoitajan kautta nykyisen orkesterinjohtajan Juha Hostikan haastateltavaksi. Hänellä oli paljon muistoja Dallapénpuiston alueesta, ja loppuhuipennukseksi sain hänet vielä laulamaan nauhalle Dallapé-yhtyeen tunnussävelmän.

6 OPPIMINEN

Onnistuin tekemään juuri sellaisen radiojuttusarjan, jota lähdinkin alun pitäen työstämään. Jokainen osa välitti ainutlaatuisen tarinan. Juttusarjan osista syntyi kokonaisuus eri vuosikymmenien Helsinkiä: 1800-luvun Aurora Karamzin, 1800-luvun huvilat, jotka ovat vielä pystyssä, 1950- ja -60-lukujen Dallapé-orkesteri, 50- ja -80-lukujen entiset korttelikinot sekä 60- ja 80-lukujen helsinkiläiset rock-klubit.

Juttusarjani on selkeä ja ytimekäs, mutta antaa tilaa myös tunnelmoinnille. Minulle oli alusta asti tärkeää luoda osiin äänimaailmaa. Tämä onnistui, kun haastattelu tehtiin aina itse kohteessa (Kruunuvuoren aarniometsässä tai entisessä elokuvateatterissa). Juttusarjan tarkoituksena on opettaa ja avata helsinkiläisille kaupungin historiaa ja kulttuuria.

Koska Radio Helsingin kuulijat ovat yleensä 20–30-vuotiaita, juttusarjan kaikkien kohteiden historia ei luultavasti ole heille tuttua. Tämä tuli esille monen haastattelun aikana. Esimerkiksi juuri Aurora Karamzin ja 1950- ja -60-lukujen korttelikinot ja rock-klubit elävät enemmän yli keski-ikäisten helsinkiläisten mielissä kuin nykynuorten. Radiojuttusarja on suunnattu myös muille kuin helsinkiläisille. Monet sarjan kohteet ovat osa koko maan kulttuurihistoriaa, joten juttusarjan luulisi kiinnostavan laajemminkin suomalaisia.

Juttusarjani haastateltavat olivat suurimmaksi osin sopivia laatimaani formaattiin. Asiantuntijahaastateltavat osasivat eläytyä ja kertoa kohteen historiasta mielenkiintoisesti. Ennen virallisen haastatteluosion alkamista juttelin yleisesti vieraani kanssa luodakseni rennon ja avoimen tunnelman. Muutamien haastateltavien kanssa matkustimme haastattelun aikana kohteesta toiseen, jolloin tutustuimme toisiimme paremmin ja sain paljon hyviä vinkkejä, joita hyödynsin toisen kohteen haastattelussa.

Hyvät kysymykset sisältävät mielenkiintoista tietoa kohteesta. Juttusarjaa varten tein paljon tiedonhankintaa, joka auttoi rakentamaan houkuttelevia kysymyksiä. Kysymyksessä on tärkeää taustoittaa kohdetta ja samalla luoda tunnelmaa. Kun esimerkiksi tein juttua Helsingin entisistä elokuvateattereista, aloitin

kysymyksen kuvailemalla, miltä alue on näyttänyt 50 vuotta sitten ja mitä kyseinen rakennus on sisältänyt. Näin haastateltavani pystyi vastaamaan heti tarkoilla yksityiskohdilla, kuten esimerkiksi kertomalla, minkälaiset ihmiset saapuivat Adlonin 437-paikkaiseen elokuvasaliin.

Varsinkin juttusarjaa editoidessani huomasin, kuinka hyvän rytmin monipuoliset kysymykset loivat tarinaan. Välillä kysymys saattoi olla raskas kuunnella, mutta halusin juttusarjasta enemmänkin tunnelmoidun keskustelun kuin virallisen haastattelun. Hyvä tiedonhankinta mahdollisti, että pystyin toimittajanakin osallistumaan keskusteluun enkä vain esittämään kysymyksiä. Kyseinen ideaali tilanne onnistui joissakin juttusarjan osissa paremmin kuin toisissa.

Unohdettu Helsinki on ensimmäinen tekemäni radiojuttusarja, joten olen melko tyytyväinen lopputulokseen. Tulevaisuudessa on muistettava, että tilanteissa, joissa haastateltavan puhevirta on loputon ja aiheesta toiseen hyppivä, minun on näytettävä selkeämmin roolini toimittajana, joka hallitsee haastattelun kulkua ja määrittelee sen etenemisen. Kun ei anna haastateltavan vastata liian monihaaraisesti, jälkityö edit-pöydällä on helpompaa ja nopeampaa.

Tehdessäni radiojuttusarjaa *Unohdettu Helsinki* opin, että toimittaja pystyy tunnistamaan, koska tiedonhankintaa on tehty tarpeeksi. Vaikka aluksi tietoa oli kaoottista hahmottaa, perehtyneen tiedonhankinnan jälkeen huomasin, että tietoa ei tarvitse hankkia enää enempää. Kun toimittaja pystyy kertomaan juttunsa aiheesta luontevasti vaikkapa kollegalleen, hän on tehnyt runsaasti tiedonhankintaa.

Opin myös, että tiedonhankintaa tehdessä ei kannata tuomita lähteitä etukäteen. Esimerkiksi keskustelupalstat tai yleisönosastokirjoitukset voivat johdattaa hyödyllisille lähteille tai niiden kommentteja voi käyttää haastattelussa mielipiteiden herättäjinä.

Jos toimittajalla on tarpeeksi aikaa juttusarjansa työstämiseen, kannattaa vain kulkea kaupungilla ja pitää silmät auki. Vilkaisu jalkakäytävään paljastaa omituiset painaumat asfaltissa. Tiedonhankinnan jälkeen selviää, että paikalla on sijainnut entisen ratikkalinjan kääntöraiteet. Vaikka en päätenyt tekemään

juttua Helsingin entisistä raitiovaunulinjoista, tapaus opetti havainnoimaan ympäristöä mahdollisimman tarkasti.

Kukaan ei pidä narsistisista toimittajista, jotka tietävät juttunsa aiheesta kaiken. Jos jutussa olisi olennaisinta välittää vain tietoa, haastateltavia ei toimitettuun juttuun edes tarvittaisi. Kun tiedon halutaan oikeasti välittyvän kuulijoille, se pitää esitellä mahdollisimman kiinnostavasti. Siksi on hyvä löytää haastateltava, jolla on aihetta kohtaan intohimoa ja tietämystä siitä. Näin kuulijakin voi heittäytyä mukaan tunteeseen.

Toimittajan tehtävä on välittää kohteen tarina mahdollisimman luontevalla ja koukuttavalla tavalla. Kun toimittaja on perillä aiheesta ja todistaa sen kysymyksillään, kuulijan on helppo kuunnella tasapainoista keskustelua haastateltavan ja haastattelijan välillä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tietoa kannattaa hankkia avoimin mielin. Kaikki lähteet ovat aluksi tutkimisen arvoisia. Vasta tutkinnan jälkeen voi todeta, oliko lähteestä hyötyä oman prosessin etenemiselle. Tiedonhankinnassa on hyvä olla kriittinen. Lähteen kyseenalaistamisen jälkeen saattaa aueta uusia näkökulmia, joita voi hyödyntää juttusarjan teossa.

Juttusarjan alkuvaiheessa oli vaikeaa hahmottaa, kuinka paljon työtä onnistunut tiedonhankinta vaatii. Alun kaoottisuuden jälkeen kokonaisuus selkeni, kun erotelin lähteistä hyödyllisimmän tiedon. Varsinkin nettilähteissä hyvä keino oli kopioida parhaimmat faktat luetteloksi word-tiedostoon. Myöhemmin mukaan saattoi liittää muiden lähteiden tarjoamia tietoja aiheesta. Näin syntyi laaja, selkeästi jaoteltu monien lähteiden kokonaisuus. Kysymysten luominen oli helppoa tällaisen esityön jälkeen.

Juttusarja, jossa journalisti on haastattelijan lisäksi yksi keskustelijoista, vaatii monipuolista ja perinpohjaista tiedonhankintaa. Toimittajan on hallittava juttusarjan kohteiden faktat sekä löydettävä pieniä yksityiskohtia tunnelman luomiseksi. On kuitenkin varottava, ettei kysymyksistä tule raskaita liiallisine tietomäärineen. Vaikka olinkin toimittajana ikään kuin yksi keskustelijoista, oli tärkeää säilyttää tasapaino puhujien välillä ja pitää haastattelun langat käsissä.

Minulle oli tärkeää luoda jokaiseen viiteen osaan omanlaisensa tunnelma. Mehukkaiden haastateltavien, oman tiedonhankintani ja kohteiden havainnoinnin ansiosta juttusarjassa on hyvä henki. Olen aina ollut kiinnostunut radion tarjoamista mahdollisuuksista leikitellä äänen kanssa, ja juuri tässä juttusarjassa äänimaailmoilla on merkittävä rooli.

LÄHTEET

Alastalo, M. & Åkerman, M. 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 379.

Haasio, A. & Savolainen, R. 2004. Tiedonhankintatutkimuksen perusteet. Helsinki: BTJ Kirjasto-palvelu. Saarijärvi: Gummerus.

Hiilamo, H. 1998. Koneella tiedon kimppuun. Teoksessa Kantola, A. & Mörä, T. Journalismia! Journalismia? Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY Areena, 265-267.

Huovila, T. 2005. Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. Porvoo: WSOY.

Huttunen, L. 2010. Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 43.

Julkisen sanan neuvosto 2015. Journalistin ohjeet ja liite. Viitattu 25.3.2015 www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ tai www.jsn.fi > Journalistin ohjeet ja lausumat > Tietojen hankkiminen ja julkaiseminen

Kantola, A. & Mörä, T. 1998. Journalismia! Journalismia? Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY Areena, 253.

Kempainen, T. & Lomaa T. 1999. Ensi askelia tieteen tiellä: johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen. 2., korjattu painos. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.

Korvola, A. 1998. Minä journalisti. Teoksessa Kantola, A. & Mörä, T. Journalismia! Journalismia? Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY Areena, 242

Luomanen, J. 2010. Straussilainen Grounded Theory –menetelmä. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 354.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu : tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 15.